

ու մարդասիրութիւնը: Ամուսնացած և ան-
մարդաբնակ դաշտեր խեղճ կերպով մը-
շակուած և վիպական անտառախիտ
լեռներ, որոնք տօգոյն և խրոխտ մարդ-
կանց սերնդեան մը բնակարան կը հայ-
թայթեն: Երկրին նման տխուր և լուրջ
է Արագոնացին, և միանգամայն ամբար-
տաւան, անխօս ու կեղծաւոր: Բայց
այս խոշոր կեղևին տակ ունի պատուա-
կան բնաւորութիւն մը գեղեցիկ յատ-
կութիւններով զարգարուած. և Սպա-
նիացւոց ոմանց վկայութեանն համե-
մատ՝ սիրելի ու մեծարոյ է Արագոնա-
ցին երբ լաւ ճանչցուելու ըլլայ: Արագո-
նիոյ ժողովուրդը գեռ ևս չյղկուած
մեծագին գոհար մ'է, կամ լաւ ևս
ըսելով՝ անհոգ թողուած և անկիրթ տը-
ղու մը կը նմանի: Արագոնիոյ այժմեան
ժողովուրդն ու բարբը՝ զխաւորապէս
Մաւրիտանացւոց դէմ տրուած պատե-
րազմաց և անոնց յաջորդող Արագո-
նացւոց տիրապետութեան ժամանակ
ձեռացան: Անկիրթ, աննկուն ու ազա-
տասէր պատերազմողաց խումբ մը՝ հիմն
ադիր եղաւ Արագոնիոյ միապետու-
թեան, որ յետ միացընելու իւր հետը
կադալոնիան, վալենցան ու Բալէա-
րեան կղզիները, երկար ժամանակ Եւ-
րոպիոյ քաղաքական պատահարաց մէջ
կարևորագոյն մաս ունեցաւ:

Ժողովուրդ մը որ իր սեփական եր-
կիրը սրբով ոտն առ ոտն ստացեր էր, և
իւր անձնական ուժով մեծցեր ու զօ-
րացեր էր, չէր կրնար փառասէր ամ-
բարտաւան ու յամառ չըլլալ, ու ինքը
զինքը փոխանակ զինուոց ու ազատ և
ինքնիշխան կենաց տալու, խաղաղա-
կան զբաղմանց, վաճառականութեան,
քաղաքական գործոց ու երկրագործու-
թեան պատաղիլ: Եւ բնական այս կեր-
պով զարգացան ու զօրացան հետզհե-
տէ հպարտութեան, գոռոզութեան,
աշխուժութեան, վառվռունութեան,
փառասիրութեան, յամառութեան, ան-
գործութեան, դատարկաշրջութեան,
անկախութեան և զինուոց սէրը և ուրիշ
ասոնց նման բարուց յատկացուցիչ սե-
փականութիւնը. և այս բնաւորութիւն

է որ մինչև ցայսօր մասնաւոր կերպով
ուրիշներէն կը տարբերին Արագոնա-
ցիք:

Եւ իրաւցնէ ներկայապէս ալ Արա-
գոնիա սպանիական բանակին արիա-
սիրտ ու կիրթ զինուորներն ու երկրին
աներկիւղ որսորդներ կը մատակարա-
րէ, ինչպէս նաև յանդգնագոյն մաքսա-
նենդիշներու աւագակներ. և ընդհա-
կառակն Սպանիոյ մէջ չկայ կողմ մը որ
երկրագործութիւնը ու արուեստները
այնչափ երեսի վրայ թողուած ըլլան,
ինչպէս Արագոնայի մէջ, թէպէտ և եր-
կիրը յառաջադիմութեան այս երկու
ճիւղերուն ալ կարգէ գուրս յարմար
ըլլայ, մէջէն ամեն ուղղութեամբ բազ-
մաշուր գետեր անցնելուն համար:

Արագոնայի մէջ, ինչուան այսօր Պաս-
քեանց նման, առանձնաշնորհութիւն-
ները (Fueros) ու սահմանադրութիւն-
ներ, ժողովրդեան սրտին մէջ աճած էին.
և այս իրաւունքները ամեն թագաւորը
ճանչցան, նաև յետ որոյ որ փերտի-
նանտոս Հինգերորդին ու իզապելլա
Առաջնոյն ամուսնութեամբը՝ Արագո-
նիոյ ու կաստիլիոյ թագերը միացան ի-
րարու հետ, ու Արագոնիոյ թագաւո-
րութիւնը դարեցաւ առանձին կեանք
ունենալէն:

Կը շարունակուի:

Բարոյակաւ և քաղաքակաւ տնտե-
սութիւն:

(Տես երես 228.)

ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԿՈՑԱՍԱՆԵՐՈՐԴ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Աշխատութեան ուժէքը:

Յայտնի է թէ առհասարակ իրաց
աժէքը իրենց օգտակարութեանն հա-
մեմատ է, սակայն երբեմն օգտակարա-
գոյն բաներն ալ աժէք չունին. դոր օ-
րինակ՝ ոչ դք կ'ընդդիմանայ որ շնչած

օգերնիս և օրուան լոյսը ամենաօգտակար են, և աժէք չունին. վասն զի Աստուծմէ ձրի պարգևեալ են մեզի. ջուրն ալ օգոյ և լուսոյ նման անհրաժեշտ կարևոր է մեզի և նոյնպէս աժէք չունի, և կամ դոյզն աժէք մը՝ երթալու բերելու համար կրելիք նեղութեան փոխան. և սակայն օգն, արևն ու ջուրը կրնան երբեմն ամենամեծ աժէք ունենալ: Օրինակ իմն. այն քաղաքներումէ՛ իւր առ ձեռն պատրաստ ջուր չիկայ՝ շատ անգամ բերել տալու համար ծախք կ'ըլլուի. այսպիսի պարագայի մէջ ոչ թէ ջրոյն համար է եղած վճարքը՝ այլ մեզի բերողներուն կրած նեղութեանն համար: Քանի մ'օրինակ ալ յիշենք: Մեծ երաշտութեան մը ժամանակ պղտիկ քաղաքի մը հորերն ու ջրհորները բոլոր ցամքեր էին. աղքատներն հեռուները կ'երթային փոքրիկ ակունքներէ ջուր գտնելու, և քաղաքը կը բերէին սուղ սուղ կը ծախէին: Բանն ինչուան այն կէտն հասաւ որ կնկան մէկը կով և հորթ մ'ունենալով հորթը ծախեց որպէս զի դոյլ մը ջուր առնու և կոփն ապրեցնէ: Երկրորդ օրը առատ անձրև եկաւ և ոչ դը կար ջուր գնող. կնիկը հորթը կորսնցնելուն վրայ կը վշտանար՝ առանց մտածելու որ եթէ այդ կերպով վաճառած չըլլար՝ հաւանականաբար նաև զկոփն ալ կորսնցնուցած պիտի ըլլար: Երևակայեցէք նաև Պորտոյի այգեաց կալուածատէր մը որ Ափրիկէ անապատին մէջ կարաւանով ճամբորդութիւն ընելով սաստիկ ծարաւէն մեռնելու մօտ ըլլայ, միթէ պէտք չէ որ գաւաթ մը ջուր գնելու համար ունեցած գինւոյն լաւագոյն տիկը ծախէ:

— Տարակոյս չիկայ. յայտնի է թէ այսպիսի պարագայի մէջ ջրոյն աժէքը իր քիչութեանը համեմատ է:

— Աղէկ. բայց ահաւասիկ ուրիշ օրինակ. կան չափ մը խորութեամբ փորուած հանքեր, և ստորերկրեայ ճեմելիքներն այնչափ երկայն են որ գործաւորաց համար օգը կը պակսի ու չեն կրնար բանիլ. միթէ գործատեարը շատ

ստակ չեն վճարեր այն հանքերուն խորը օգ մտցընել կրցող արուեստագիտաց:

— Տարակոյս չիկայ, ըսաւ Լէոնարտոս. դէմ ելած արգելքներուն յաղթելու համար պէտք եղած ջանից և դժուարութեանց համեմատ վճարելու են:

— Շատ աղէկ. ահաւասիկ ուրիշ նոր օրինակ մ'ալ: Գործատան տէր մը գաւաթ մ'ունի լաթեղէն չորցընելու համար և անհրաժեշտ պէտք ունի արևու. բայց զրոյցին պատին երկայնութեամբը երկու մէդր հեռաւորութեամբ կաղամախիններ տնկած է, որք արևը կը խափանեն և խոնաւութիւն կը պատճառեն. ծառերն առ առաւելն հազար ֆրանք կ'աժեն, և սակայն գործատան տէրը պատրաստ է տասը հազար տալու եթէ զանոնք հանէ: Այս պարագայիս մէջ ասանկ բարձր գին տալը ոչ իրին սակաւագիւտ ըլլալուն կամ դժուարութեանն համար է. վասն զի ծառերն հանելէն աւելի դիւրին բան չիկայ, և երբ արևը կը ծագի՝ ամենուն համար է:

— Այս պարագայիս մէջ տուած գինն գործատան գաւթին մէջ արև զարնել տալու ունեցած պէտքին համեմատական է:

— Այնպէս է, Լէոնարտոս. գործատէրը մեծ պէտք ունի արևու և կը վճարէ գաւթին մէջ արև զարնել տալու պէտք եղած ծառայութեանն համար: Տեսանք քիչ մ'առաջ որ կնիկը և ճանապարհորդը միանգամայն ջրոյ մեծ պէտք ունէին, մէկը հորթը ապրեցնելու համար և միւսն ի ծարաւոյ չմեռնելու համար. ասոնք միայն իրենց եղած մեծ բարւոյն համեմատ յանձն կ'առնուն ամենամեծ գնով գնել զջուրը. իսկ հանքին գլխաւորները այնչափ ստակ կու տան արուեստագիտաց միայն պատճառաւ որ շարունակաբար հանքը փորելու համար օգ ներս խաւրելով մեծ ծառայութիւն կ'ընեն իրենց: Ասոնց ամենուն հատուցած ստակն ինչ բանի համար է:

— Յայտնի բան է, իրենց եղած ծառայութեան վճարքն է։

— Եւ կը վճարեն այն ծառայութեանց կարևորութեանց համեմատ։

— Բայց, ըսաւ Լէոնարտոս, միթէ անիրաւութիւն չէ այնպէս սուղ վճարք առնուլ զոյգն զին ունեցող ծառայութեանց համար։

— Չեմ ժխտեր թէ երբեմն ըսածիդ պէս իրաւցնէ անիրաւութիւն կ'ըլլայ, բայց այս չէ խնդիրը, Լէոնարտոս. գործոյ մէջ զմարդիկ ինչպէս որ են գործածելու է առանց նեղանալու թէ ինչո՞ւ լաւագոյն չեն։ Սակայն ըսէ ինծի՝ միթէ դու ձրի կ'աշխատիս Լընուարի համար։

— Յայտնի է թէ ոչ. պէտք է որ ապրիմ։

— Կը հասկընամ, Լէոնարտոս, բայց օրը չորս ֆրանք վճարք կ'առնուս, և ահաւասիկ Պետրոս Պոնվալ, Բովհան-Լուդուիկ, Գուլիէլմոս Բէնսէ և ուրիշ շատերը քեզի չափ կ'աշխատին և հազիւ քու կէսդ կը շահին։

— Բայց իրենց աշխատութիւնը իմոյս չափ դժուար չէ։

— Ըսել է թէ, Լէոնարտոս, դու կը պահանջես ճարտարութեանդ և քեզի պէտք ունենալնուն համեմատ. այլոց պէս աժողլէքին համեմատ աշխատութեանդ վարձք կ'առնուս. եթէ կարենայիր վեց ֆրանք առնուլ՝ յայտնի է թէ կ'ուզէիր և շատ աղէկ ալ կ'ընէիր. բայց մի՞ զանգատիր երբ ուրիշներն ալ քեզի պէս կ'ընեն, ուրիշ կերպ անկարելի է այս աշխարհքիս վրայ։

Որովհետեւ միայն աշխատութիւնն է որ կը վճարուի, իրաց աժէքն ընդհանրապէս նոյն է զանոնք արտադրող աշխատութեանց աժէքին հետ. արդ այս վերջինս զանազան պարագաներէ կախումն ունի։

Ահաւասիկ Լէոնարտոս 4 ֆրանք աւուրչէք ունի մանարանին գործիքները շտկելու համար. իսկ Պոննէ այրին 8 դանկ կը փաստրկի հիւսիլէն. ինչո՞ւ համար մեքենագործը տասն անգամ աւելի կը շահի քան զայրին. ըսել է թէ

ուրեմն իր աշխատութիւնը տասնապատիկ աւելի կ'աժէ. ուրեմն ոչ թէ ժամանակը՝ կամ մարմնեղէն զօրութե՛ կիրառութիւնն է աշխատութեան աժէքը չափողը։ Մշակն և որմնագիրը ժամացուցագործէ մ'աւելի կ'աշխատին և թէ իբրեւ ուժոյ կիրառութիւն մտածելու ըլլանք. սակայն յիսուն գործաւորը կրնան գտնուիլ առաջնոց աշխատութիւնն ընողք, և յիսունէն մէկ մը միայն ժամացուցին մասերը շտկել կրցող։ Անհամեմատ նուազ պէտք կ'ըլլայ ժամացուցագործի՝ քան թէ մշակի և որմնագրի. և սակայն շատ աւելի դժուար կը գտնուի, և ասոր համար ալ է որ աւելի կը շահին. եթէ ուրիշ աշխատաւորք կը գանգատին այս նկատմամբ՝ իրենց պատասխանելու է թէ՝ Դուք ալ ժամացուցագործ եղէք եթէ կրնաք, և եթէ ունիք զձեզ այդ մանրամասն աշխատութեան տալու չափ համբերութիւն և ճարտարութիւն։

Ո՛րչափ զանազանութիւն նոյն իսկ ժամագործաց մէջ. օրինակ իմն. փայտէ ժամացոյցներ շինող գործաւորը շատ քիչ վաստակ ունի, մինչդեռ ծովային ժամացոյցներ և ամենաճիշդ ժամացոյցներ շինողը կրնայ շատ հարստանալ, սակայն շատերը կրնան առաջնոյն նման ժամացոյցներ շինել՝ մինչդեռ ոչ ոք կըրնայ մրցիլ ամենաճիշդ ժամացոյցներ շինող գործատիրոջ հետ։ Եթէ շատ փայտէ ժամացոյցներ ուղուին և գործաւոր մը տասը հատ շինէ մէկ ամենաճիշդ ժամացոյց շինողին տեղ, առաջինը կ'ըլլայ շահողը։

Օրն 'ի բուն անիւ դարձընելու կամ կիր կրելու զբաղող գործաւորը կրնայ կարծել թէ փաստաբանը կամ մատենագիրը՝ որ բաղմոցին վրայ զրքերովը կ'աշխատի՝ զիւրագոյն կեանք ունենան. բայց կը խարուի. մտաւորական աշխատութիւնը շատ ծանր է. վասն զի մեծ ուշադրութիւն մտաց կը պահանջէ, և շատ աւելի դժուար է քան զաշխատութիւն ձեռաց. այս բանս աղէկ կը հասկընան այն շատ մը անձինք որք կը խորշին սոսկ նստակ մ'ալ գրելէն՝ նեղու-

Թիւն չի կրելու համար: Օրինակի համար՝ շատ աւելի դիւրին է երկիր փոխել, կամ կիր կրել՝ քան թէ զլուխ ճաթեցնել ու հաշուել թէ որչափ հող պէտք է տեղափոխել տեղ մը ճամբու վերածելու համար, և թէ ինչ հեռաւորութենէ պէտք է առնուլ ու կրել. ուրեմն իրաւացի ալ է որ այս աշխատութիւնն աւելի շահաբեր և ամենուրեք մեծագոյն համարման արժանի ըլլայ: Որչափ զանազանութիւնք կան նաև մտաւորական աշխատութեանց մէջ ուրոնց կան անձինք որ կարող են: Եթէ մեր կամ մերին նման աւանի մը առեւտրական գրադիրը կամ խանութպանը տեսնելու ըլլար ինչ որ մէկ օրուան մէջ կ'ընէ Բարիզու, Լոնտոնի, Համպուրկի կամ վաճառականական ուրիշ մեծ քաղաքի վաճառականը կամ մեծ գործակալը՝ հազիւ հազ կրնար աշուրներուն հաւտալ:

Աշխատութեան դժուարութիւն և պահանջուած ճարտարութիւն՝ ահաւասիկ այս է իրաց ածէքը. ուրեմն ճարտարութիւն ստանալն էական պայման մի է որ և իցէ արուեստի մէջ, զոր կարելի է ստանալ 'ի պատանեկութեան, երբ կարողութիւնք աշխոյժ են և զօրաւոր և կարելի է մեծ ճիգն թափել առանց ոգեսպառ ըլլալու:

— Սակայն, ըսաւ Բենեդիկտոս Ռուսսէլ փայտահարը, կան ոմանք որ ուրիշներէն աւելի պատեհ ունին ճարտար գործաւոր ըլլալու. ես ինչ առիթ ունեցեր եմ անտառներուս մէջ:

— Տարակոյս չիկայ թէ կան ոմանք որ աւելի յաջողութիւն ունին քան զայս ճարտար գործաւոր ըլլալու համար. բայց եթէ դու ալ կարգալ ու գրել գիտնայիր, Բենեդիկտոս, եթէ քիչ մը ուսմունք բրած ըլլայիր, ապահով եմ որ մայրենորութիւն ընելովդ հանդերձ աւելի շահելու հնարքը գտած կ'ըլլայիր: Ամենքը մի և նոյն ճարտարութիւնը չեն կրնար ստանալ, բայց իւրաքանչիւր որ կրցածին չափ պէտք է ստանայ: Հիմակուան ժամանակս որ ընկերութիւնն ամեն մարդու համար

դիւրացուցած է կրթութիւնը՝ ոչ ոք կրնայ ինքզինքն անմեղադիր ընել:

— Բայց, վրայ բերաւ Միքայէլ, եթէ շատ ըլլային ճարտար գործաւորք, ամենուն համար գործ չէր գտնուեր:

— Շատերը շատ անգամ կրկներ են քու ըսածդ, Միքայէլ, գործաւորաց կրթութեան զարգացմանը հակառակելու համար, սակայն այս ալ սխալ կարծիք է: Այս անպատեհութիւնը կրնար ծագիլ եթէ մարդիկ իրենց ճարտարութիւնը լաւ չվարէին և մի և նոյն աշխատութեան տային զիրենք. զոր օրինակ՝ մեքենագէտ մը աւելի կը վատարկի քան զձեռագործողը. բայց եթէ ամենայն ոք մեքենագործ ըլլալ ուզէր՝ ամենուն համար զբաղանք չէր գտնուեր: Ճարտարութիւնը խոհեմութեան արդեւք չէ. այլ պէտք է դատումս ցուցնել այնպիսի արուեստի մը ձեռք չիզարնելով՝ յորում պէտք եղածէն աւելի գործողք կան:

Բայց երբ աշխատութիւնն աղէկ-ընտրութեամբ ըլլայ, և պէտք է որ ամեն մէկ գործաւոր աղէկ ընէ իւր ընտրութիւնը, ոչ չափազանց աշխատութիւն և ոչ ալ չափազանց ճարտարութիւն պէտք կ'ըլլայ: Արդարեւ գիտէ ամենայն ոք որ Գաղղիոյ հարստութիւնն ու յաջողութիւնը գործաւորաց ճարտարութեանն ու աշխատութեանը աճելուն համար է. աս պատճառաւ մեր քաղաքներէն ոմանց մէջ հարստութիւնը ժողովրդէն աւելի երազ շատցաւ. անշուշտ 'ի Սուրբն Ստեփանոս (Saint Etienne) կամ 'ի Միւլհուզ քսան գործաւոր բիւրեղագործ կայ կամ կերպասի վրայ տպող, մինչդեռ կէս դար առաջ մէկ մը միայն հազիւ կար հոն, և սակայն ամենայն անհատ այն ատենէն շատ աւելի զբաղած է: Որչափ որ ըսած գործաւորներս թուով կը շատնային այս քաղաքներուս մէջ գործ գտնելուն պատճառաւ՝ գործաւորաց ամենայն դասերն ալ անոնց պատճառաւ կ'աւելնային. և իրաւցնէ՝ հիմա 'ի Ս. Ստեփանոս և 'ի Միւլհուզ շատ աւելի կ'օշկատ

կար, դերձակ և հիւսն կայ՝ քան որչափ երբեմն։

— Սակայն, ըսաւ Սոփոն, արուեստի մը գործաւորաց թիւը չի կրնար յանհունս աճիլ. եթէ աւելի հիւսն ըլլայ՝ քան թէ հիւսնութեան գործ, ըզբաղանք չեն գտներ։

— Այս է ճիշդ իմ ըսածս ալ, Սոփոն. պէտք է որ իւրաքանչիւր գործաւոր ձեռք զարնել ուղած արուեստին պէտքը մտածէ և թէ յաջողութեամբ գործ պիտի գտնէ արդեօք. գործաւորին ընտրելու ազատութիւնը՝ խոհեմութիւն ալ միանգամայն կը պահանջէ. իրեն կ'իյնայ խեղճով ընտրութիւն մ'ը. նելը. ազատութեան հետեանք է պատասխանատու ըլլալը. մեր ապագան ձեռքերնիս է, մեզի կ'իյնայ անխոհեմութեամբ զայն չիմնասել. արդ անխոհեմութիւն կ'ընենք եթէ այնպիսի վիճակ մ'ընտրենք՝ յորում պէտք եղածէն աւելի վիճակաւորը գտնուին։

— Այս անխոհեմ ընտրութիւններն ընելու պատճառը, խորհրդածեց այն ժամանակ Պէրդրան, արուեստից և վիճակաց մէջ եղած մեծ զանազանութիւն է. եթէ իրարմէ շատ աւելի շահաբերները չըլլային՝ մէկը թողլով միւսոյն վերայ չէին թափուեր ամենայն դէպս. րուան օրս, օրինակ իմն, կը տեսնենք որ ամենայն դէպս զիւղական աշխատութիւնները կը թողուն քաղաքաց արուեստներն ընելու համար։

— Հիմնական է գիտողութիւնդ, Պէրդրան. բայց պիտի տեսնես որ թէ այս և թէ ուրիշ շատ պարագայի մէջ դարմանը փնտրուի մօտ է։ Մարդիկ չեն աշխատիր միայն ապրելու համար, նաև աղէկ ապրիլ կ'ուզեն և կարելի եղածին չափ լաւագոյն. քաղաքաց արուեստները լաւագոյն հատուցումն ունին քան զգիւղիցը. ասկէ կը հասկըցուի որ շատ գործաւորներ առաջնոյն վրայ կը թափին։

— Այլ. Պ. Տիւրքէ, հաշիւներն աղէկ կ'ընեն արդեօք միշտ։

— Ո՛հ, այդ ուրիշ բան է, Պէրդրան. խօսքս անոնց նկատմամբ չէ որք իրենց

ճնշեալ գեղերը թողլով ուրիշ միջոց չունին բայց եթէ հողագործութենէ ետ կենալ, շատ նեղուելուն պատճառաւ. աս յայտնի է թէ աշխատութենէ կը վախնան. արդ քաղաքաց աշխատութիւնն ալ թէպէտ և արտաքսապէս այնչափ նեղանալի չէ՝ ունի ծանրութիւններն ու ձանձրութիւնները. ուստի կ'ըլլայ որ քաղաքաց մէջ ալ յաջողութիւն չեն գտներ, մանաւանդ թէ աւելի կը տուայտին. վասն զի գիտէք որ անհամեմատ աւելի աղքատը կան քաղաքներու մէջ. այսպիսեաց թշուառութիւնը նախընթաց դաս մի է անոնց նմանել ուղղներուն։

— Այս փորձը, Պ. Տիւրքէ, շատ սուղի կը նստի, ըսաւ Անդրէաս։

— Իրաւ է, սակայն փորձն ալ այսպէս կը ստացուի, զոր կ'ունենայ մարդս միշտ իւր այդ տուգանքը. բայց առաջ տանինք խօսքերնիս։ Ուրիշ գործաւորներ ալ չէ թէ քաղաք կը թափին դիւրագոյն աշխատութիւն գտնելու յուսով, այլ անկախութեան և հաճոյք վայելելու հաշիւներով, որ ինչպէս գիտէք արուեստ մ'ընտրելու ամենէն գէշ շարժիչներէն մէկն է. ուստի որովհետեւ քաղաքաց մէջ հաճոյից և վայելից առիթներն անպակաս են՝ պէտք չէ զարմանալ թէ շատ երիտասարդաց ու պատանեկաց կործանմանը պատճառ կ'ըլլան, որուն հետեանք կ'ըլլայ իրենց աղքատնալը, հիւանդանալը և շատ անգամ ալ մահը։ Այսպիսեաց խեղճ վիճակն ու վաղահաս վախճանը այլոց խրատ կ'ըլլայ։

— Ես չեմ ցաւիր այնպիսեաց վրայ, ըսաւ Տիւրքէ, իր սովորական դաժանութեամբը՝ նեղսիրտ բարերարի մը պէս, արժանաւոր են։

— Թողութիւն կ'ընես, Տիւրքէ, պէտք է միշտ խեղճերու վրայ ցաւակցիլ ե. թէ նաև իրենց սխալանքն ընկած ըլլան. միայն թէ քու ըրածիդ պէս ընելու է, այսինքն չինմանելու է անոնց։ Վերջապէս՝ շատերն ալ քաղաք կը թափին աւելի շահելու փափաքով մեծագոյն հատուցմամբ աշխատութեանց։ Իւ

րաւ է որ ոմանք ուշադրութիւն չեն
ընել թէ այս կամայն աշխատութիւնը
լաւագոյն վճարմունք ունի աւելի կարող
ութիւն պահանջելուն պատճառաւ . և
որովհետեւ այդ կարողութիւնը չունին՝
դատապարտուած են նուազ վճարմունք
քով աշխատութիւններ ընելու . և թէ
պէտ գեղերէ ալ աւելի վաստակ ունենան՝
սակայն քաղաքաց մէջ եղած ծախս
ընաց շատութեանը հետ համեմատա-
կան չըլլալով՝ շատ աւելի դժուարին վի-
ճակի մէջ կ'իյնան :

Այլ արդարեւ աւելի կարող և խե-
լացի ըլլալով քաղաքաց մէջ շատ գրտ-
նուած դժուարին և շահաւոր արուեստ-
ներէն մէկ քանին ընտրութեամբ վրա-
նին կ'առնուն . և ասոնք կը յաջողին ե-
թէ գործունէութիւն և աշխատասիրու-
թիւն ունին և ուրիշ յատկութիւններ ,
տուանց որոց մէկու մը համար յաջո-
ղութիւն չիկայ , և ասոնց յաջողիլը հրա-
պոյրք մը կ'ըլլայ շատ երիտասարդաց
համար , մինչդեռ այլոց ձախորդութիւնը
սանձ չըլլար իրենց : Բայց հոս ահաւա-
սիկ դարմանը չարեաց մերձաւոր է :

Որովհետեւ շահաւոր արուեստից վե-
րաբերեալ նիւթոց քիչ փնտրուող կայ՝
քիչ ալ գործաւոր պէտք կ'ըլլայ . այ-
սու շուտով աշխատաւորաց թիւին ա-
ռաւելութիւնը կ'իմացուի , որով և թո-
շակաց նուազիլը , աշխատութեան պակ-
սիլը կամ ընդհատիլը : Ասով գործա-
ւորք մէկ կողմանէ կը կորսնցընեն միւս
կողմանէ շահածնին . և փոփոխութիւն
ալ որոնց ենթակայ են և շաքաթական
դադարմունքն որ կ'ունենան՝ խրատ մը
կ'ըլլան անոնց համար որ անխոհեմա-
բար կ'ուզեն թողուլ գեղերը և երթալ
քաղաքաց մէջ խոնիլ :

Բայց , հարցուց Ոնորիոս , համարե-
լով իսկ որ այս շահաւոր արուեստնե-
րէն մէկը վրանին առնելու համար
պէտք եղած յատկութիւններն ունենա-
լով գեղերը թողուցողները քաղաքաց
մէջ գործ գտնեն , իրաւցնէ մեծ շահ
մ'ունին արգեզ :

— Կարծածնէն շատ նուազ , Ոնո-
րիոս : Նախ և առաջ քաղքի մէջ բնա-

կիլը պատճառ է որ և իցէ գործաւորի
այնպիսի ծախուց որ գեղերու մէջ չեն
ըլլուիր . տարբեր զգեստ պէտք է հա-
գուիլ որ միշտ աւելի սուղ է և քիչ դի-
մացկուն՝ որով ստէպ պէտք է նորը գը-
նել : Նոյն իսկ , պէտք է ըսեմ , այս հա-
գուստի տարբերութիւնը հրապոյրք է
շատ մը գործաւորաց և մանաւանդ նո-
րատիք աղջկանց համար որ ունայնա-
սիրութեամբ իրենց կործանմանը կը դի-
մեն : Ասկէ զատ քաղաքաց մէջ ցնդման
պատճառներ կան որոնցմէ խորշիլը դը-
ժուարին է , և վայելք՝ որոնցմէ հեռու
կենալու համար մեծ քաջութիւն պէտք
է . այս ամեն բան ըրած շահերնուն մէկ
մեծ մասը վատնել կու տայ :

Սակայն այս ծախքերն ըստ մեծի մա-
սին կամաւոր են և համարելու ենք թէ
գործաւոր մը իր անդրդուելի բնութիւնը
կրնայ այս փորձութեանց դէմ դնել .
բայց քաղաքաց մէջ ամեն բանի սղու-
թիւնը այնչափ է որ ըստ իմիւր վաստա-
կի շատութեան շահը կը փճացնէ . ա-
սոր համար է որ երբ քաղաքաց մէջ
աշխատողին ապրուստը սուղցընող
զանազան պատճառները համբեղք և
վերադիր ընենք անյաջողութեանց և
փորձութեանց առիթները , ալ չենք
զարմանար երբ կը տեսնենք որ քաղա-
քաց մէջ շատ աւելի նուազ գործաւորք
քան թէ գիւղից մէջ՝ պզտիկ դրամա-
գլուխ մը ձեացնելու կարող կ'ըլլան :

— Սակայն , վրայ բերաւ Պէրդրան ,
պատանիք և երիտասարդք անդադար
գեղերէն ու աւաններէն քաղաքները
կը թափին :

— Ասոր պատճառը յայտնի է , Պէր-
դրան . քու գործաւորացդ աւուրչէքը
նուազ է քան ինչ որ է քաղաքաց մէջ .
այս բանս բաւական է երիտասարդաց
շատին միտքը հաստատելու՝ որք չեն
կրնար ստուգապէս տեսնելու քաղա-
քաց մէջ բնակելու անպատեհութիւն-
ները : Միւրապոյի մէջ երկու Ֆրանք կը
վաստրկիմ , կ'ըսեն իրենք իրենց , քա-
ղաքի մէջ երեք Ֆրանք . տարբերու-
թիւնը աչքերնին կը զարնէ . բայց չեն
տեսներ որ եթէ կէս մ'աւելի կը շահին՝

շատ անգամ կրկնապատիկ ծախք կ'ընեն: Բայց աղէկ դիտէ, Պէրդրան, որ դարմանն՝ ինչպէս ըսի, միշտ չարին մեր ձաւոր է: Քաղաքի մէջ ապրելու դժուարութեան վախճանն այն կ'ըլլայ՝ որ երիտասարդը կը դադրին հոն թափելէն: Նոյն իսկ թերեւ անխոհմտաբար գեղերէն զնայողներուն մէկ մասին դառնալուն պատճառ կ'ըլլայ:

— Բայց այս օգտակար վախճանը կերպ կերպ նեղութեամբ ձեռք կը բերուի:

— Հաւանական է, Պէրդրան. բայց ամեն բանի համար ասանկ է՝ երբ մարդիկ խելացի խորհուրդներու մօտիկ ընել չեն ուզեր, անխոհմտութեան հետեանք ները պէտք է կրել. սակայն պէտք է վստահ ըլլալ որ այս չարեաց կերպ մը հատուցումն ալ կայ: Արդ ինչպէս ճարտար արուեստի մը մէջ գործաւորաց շատուորութիւնը թոշակացնուպելուն պատճառ կ'ըլլայ, նոյնպէս ալ գեղերու մէջ աշխատաւորաց քիչութիւնը հարկաւորապէս գներուն բարձրանալուն պատճառ կ'ըլլայ. այսպիսի պարագայի մէջ երկու բան կրնայ աւելի բռնել գործաւորները գեղերու մէջ և կամ հոն դարձնել. քաղաքներու մէջ աւուրչէքներու վար իյնալը և գեղերու մէջ բարձրանալը:

— Այս պարագայիս մէջ, Պ. Տիւրբէ, կալուածատեարց համար կ'ըլլայ կորուստը. պէտք կ'ըլլայ որ մենք աւելի սուղ աւուրչէք տանք:

-- Յայտնի է, Պէրդրան:

— Ան ատեն ինչպէս կրնանք մեր ծախքերը գոցել:

— Ամենեին մի վախնար, Պէրդրան. մշակութեան ոճը կը լաւցընես, վաճառքներդ աւելի սուղ կը ծախես. վասն զի ամեն բանի գինը բերքերու ծախքին հետ միշտ հաւասարակշիռ ըլլալ կը նայի, ինչպէս քիչ ատենէն պիտի տեսնենք: Եւ իրաւցնէ. բերք կամ վաճառք ունեցող չիկայ որ կորուստով ծախէ, բայց եթէ ձախորդութեան ժամանակ, կարգէ դուրս պարագաներու մէջ. ան ալ քիչ մը ատեն. ապա թէ ոչ վաճառք

կամ բերք առաջ բերելէն ետ կը կենար: Պէտք չէ զարհուրիլ ուրեմն գեղերու գործաւորաց թոշակներուն յանկարծ բարձրանալուն:

Նոյն իսկ հաւանական է որ բարձրանան, ահաւասիկ կանխաւ կը ծանուցանեմ ձեզի. վասն զի կը տեսնենք որ քաղաքակալութիւնն հետզհետէ աւելի հաւասարապէս իւր բարիքները կը սփռէ և ամենայն տեղ մի և նոյն բարձրութեան կը վերածէ: Այս ալ կ'աւելցնեմ որ հարկը կը ստիպէ զգեղերը փութով բարեկարգութիւններ ընելու քան ինչ որ ինչուան հիմա է առ հասարակ, և քիչ մ'աւելի քաղաքաց տուած օրինակին հետեւելու, ուր մեծ փոյթ և գործունէութիւն կայ յառաջագիմութեան: Պէտք է անտարակոյս մտայ մեծ ճիգն թափել՝ բայց վախճանը բարեկեցութեան աւելնալն է: Ո՛վ կրնայ գանգատիլ այս բանիս վրայ. անոնք միայն որք չեն դիտեր թէ աղէկութիւնը քիչ քիչ և նեղութեամբ կը գնուի, և անոնք որ սրտի արիութիւն չունին: Բայց դու ասոնց դասէն չես, Պէրդրան:

— Ոչ, Պ. Տիւրբէ. և այս նկատմամբ շատ կ'ուրախանամ:

— Եւ մենք ամենքս ալ քեզի հետ, ըսին շատը մէկէն:

— Ուրեմն աւելի ևս ուրախացէք. վասն զի այս բանս 'ի հարկէ պիտի ըլլայ, ես խօսք կու տամ:

— Աստուած տայ, պատասխանեցին ամենայն ունկնդիրք:

ՌԱԲԷ

կը շարունակուի:

Լ ՈՒԿԱՆ ՈՅ

Լուկանոյ՝ իտալական Զուիցերիոյ քաղաքաց մէկն է, համանուն լճին հիւսիսային եզերաց վրայ, գուարճալի դրից վրայ շինուած. և թէպէտ պղտիկ է, ու 450 տուն ունի, բայց նոյն կողմանց գլխաւոր քաղաքն է: Փողոցները լայն են, ու քանի մը հրապարակներ և գե.